

מתקשר תליא דליביה. רש"י כל עיקר מינור לנו נעקר... ראה לעיל ציור ג120.

גמרא. ההוא בר טביא וכו' דהוה מפסק כרען בתרייתא בדקיה רב בצומת הגידין ואכשריה וכו' רש"י צוה"ג — נשוק הוא סמוך לארכונה צרגליה האחרונים. ראה לקמן דף עו ע"א ושם בציור ד2.

מתני' סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה רש"י דכמיז זאת המיה וגו'. יתבאר בהערה ס1. וסימני העוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים כל עוף הדורס טמא רש"י האותו נלפניו ומגזיה מן הקרקע מה שאלו. יתבאר בהערה ס20. כל שיש לו אצבע יתירה רש"י זו אצבע הגזזה שאחורי האלצנעות. יתבאר בהערה ס19. וזפק יתבאר ג"כ שם. וקורקבנו נקלף טהור יתבאר ג"כ שם. ר' אלעזר בר' צדוק אומר כל עוף החולק את רגליו טמא רש"י מפרש צגמ' שכשמעמידו על החוט נומן שמי אלצנעות מלאן ושמיס מלאן. טמא — נידוע שהוא דורס. יתבאר בהערה ס43. ובחגבים כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרצולים וכנפיו חופין את רובו רבי יוסי אומר ושמו חגב רש"י ונחגבים — זהו סימן טהרה כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים ויש לו קרנוליס הם שני רגלים ארוכין לצד הארצנעה והם סמוך לזוארו ממעל לרגליו לנמר נהם כשהוא רוצה לקפץ וכנפיו חופין את רוצו והן ארצנעה סימנים. יתבאר בהערה ס45. וברגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת רבי יהודה אומר שני קשקשין וסנפיר אחד ואלו הן קשקשין הקבועין בו וסנפירים הפורח בהן. רש"י הפורח נהם — שט נהם על המים. יתבאר בהערה ס46.

קרא להם אבינו, סיתמום ומלאום בעפר הכורות והשכחה. (כמו כן רבים מהשמות שבחרו היו מתוך אילוץ למצוא שם עברי לבע"ח חסר שם ידוע, ולא מתוך רצון לזהותו עם הכתוב במקורותינו. ועוד רעה חולה, שחלק גדול מהחוקרים העוסקים ב'זיהוי' שמות בעלי החיים שבמקרא ובחז"ל, כופרים בדעתם באמיתות תורתנו הקדושה, ועושים מלאכתם רמיה בהוצאת לע"ז על ה' ועל משיחיו, בחשבם בסכלותם כי תורת ה' ככל הספרים היא, ואש דתנו ככל הדתות ולשון קדשנו ככל לשונות העמים, המושפעות מסביבותיהן ומתקופותיהן, ולא כן הוא, כי לא ככל העמים בית ישראל, תורתו ולשונו, ומקורם מן השמים ללא סיגים, ועל כן עלינו לסמוך אך ורק על דברי קדשם של המפרשים הקדושים שאמונתם ללא סיג). מלבד זאת, כשנלמד את הסוגיא הבאה, נוכח שרבים מהשמות שקראו המחדשים, תלויים ברמזים קלושים ביותר, כגון הפרס והעזניה, איה ודיה, עיט, שקיטן, שרקק, שחף ושלך. ויש שמות 'מחודשים' שבטעות יסודם כגון קרפדה, שקנאי, צוצלת, תחש, תוכי וברבור. ושמות אחרים הם רק מושאלים משמות של יצורים ענקיים אחרים דומים להם כגון ליתן, תנין, ראם, בהמות, טגריס וסלמנדרא. (ודוגמא קרובה לכל אדם היא שמות הצמחים השימושיים 'אפרסמון', 'פלפלי' [אדרם וירוק], 'בוטנים', 'תפוח זהב', 'חזרת' ועוד, שאין כל קשר בינם לבין הקרויים בשמות אלה במקורותינו, ובשימוש בהם נתקלים לעתים קרובות ב'קושיות' הלכתיות. ואשתמש במקום זה ככמה להתריע על שימוש בשמות מחודשים שמקורם פסול ממש. כגון הירק 'עגבניה' ששמו הוא אביזרייהו דג"ע, הפרי 'אגוז המלך' ששמו הוא אביזרייהו דע"ז, והעץ 'קטלב' ששמו הוא אביזרייהו דש"ד. וכן סתם שמות שיוסדותם כהבלי העמים אשר סביבותינו, כגון 'דג משה רבינו' [שבששון חז"ל שמו סנדל], וחיפושית 'פרת משה רבינו'. והעם הולך בעקבותיהם באפילה ומשתמש בשמות אשר שמו בארץ, ונבוך ותוהה על הראשונות בחוסר הבנתו וכקוצר השגתו, וישנם רבים וטובים הנופלים בלי משים כפח זה. הנה בחומשים החדשים שבסופם ציורי הטהורות והטמאות, צוירו כמה ציורים ע"פ שמות אלו (ועוד חלק מהציורים אינם נכונים או מדויקים), והנערים מצביעים ואומרים כזה ראה וקדש, ואבותיהם עונים אחריהם מקודש.

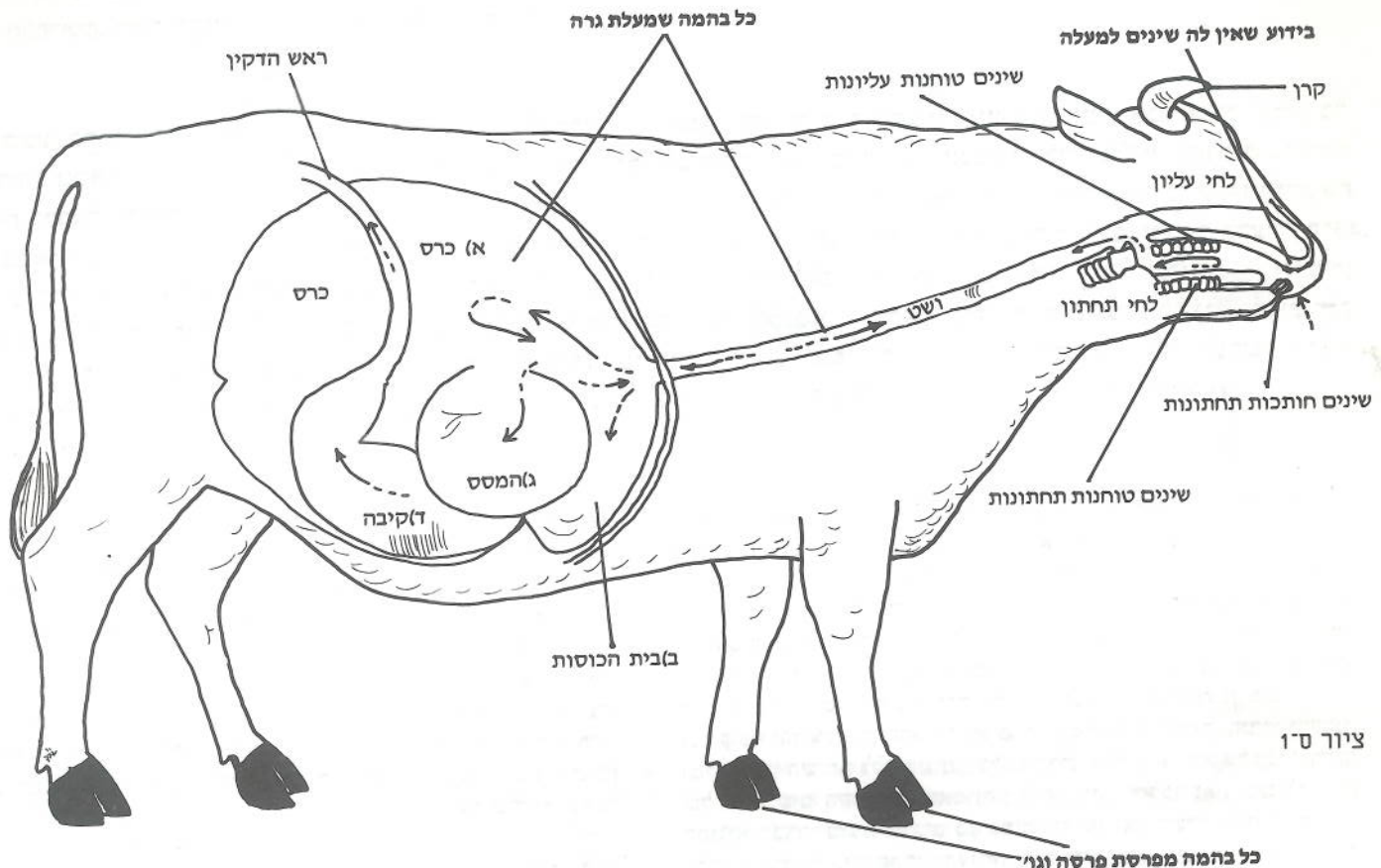
ועל כן דרכי בציור ציורי סוגיות אלו וכתבת הערותיהן, תהיה לא לכתוב שמות בעלי החיים בגוף הציור, אלא א"כ הדבר מוכח וברור מהגמ' ומפרשיה, ורק בהערות אכתוב שמות המצויירים ונימוקיהם. כתב ספר החינוך (מצוה קנג) "שנצטוינו לבדוק סימני בהמה וחיה כשנרצה לאכול מהם", הרמב"ם מונה מצוה זו כמצוה בפני עצמה, אך הרמב"ן סובר שאין ראוי למנותה כמצוה בפני"ע כיון שהתורה רק אמרה לנו סימני טהרה וטומאה שלא נכשל באכילת הטמאות, ונכללים הסימנים במצות איסור אכילת הטמאות (ביאר כאבי עזרי [מצוה ס] דעת הרמב"ם שלשיתו מונים גם דינים אע"פ שאינם מצוה חיובית). וכתב הב"ח (ריש סי' עט) שכ"ד הטור והסמ"ג שמצוה וחובה על האדם לדעת ולהכיר הסימנים כדי שיוכל להבדיל בין הטמא ובין הטהור, והמנח"ח דייק מדברי ספר החנוך שלרמב"ם אם לא בדק הסימנים עבר על מ"ע זו אפילו אם נמצאת טהורה, והדרכ"ח (סק"א) אף הביא בשם הקנאת סופרים (על סה"מ) ולחם יהודה (מהר"י עייאש) שכתבו שלרמב"ם מצוה היא גם אם אינו רוצה לאכול.

— לא ידעתי מה עזות שלו". ובתוס' [ד"ה וצלף] הביאו שבתוספתא התבאר שעזותו בכך שעושה שלשה מיני פירות וכן שיש לו פירות בכל יום, ועוד פיר"י שעזותו היא חריפותו שעושים יין קפריסין ע"י שריית פירות הקפריסין בין, כמ"ש בכריתות [דף ו ע"א] יין קפריסין ששורין בו את הצפורן כדי שתהא עזה". ונלע"ד שהרי פירש"י שהעזות של ישראל והתנגול וכו' היא שקשה לנצחם, א"כ יהיה פירוש העזות דצלף באתו ענין, שאנו רואים שבנ"א עוקרים את הצלף מגדרותיהם ככל שנה [כי בדרך כלל גדל בין המעברים וקוציו החדים קורעים בגדי העוברים ושבים], ותמיד הוא חוזר וגדל ככתחילה, ודומה בכך לישראל העוים שבאומות שכאשר יענו אותו כן ירבה וכן ויפרוץ ובכל דור ודור עומדים עליו לכולתו עד שנדמה שאבד זכרו, ולפתע הוא צומח ופורח מחדש, אב"ד).

וכתב כה"ח (או"ח רב ס"ק נא) בשם הברכ"י שהיום השתנתה דעת בנ"א, והקפריסין נעשו עיקר והאבינות טפל, ואילו העלים והתמרות אינם נאכלים כלל (והיינו לפי הפירוש שקפריסין הם ניצני הפרח הסגורים המשמשים היום כתבלין מיוחד, ושתמרות הן לולבים, אב"ד).

ס1. בטרם אגש לכתוב הערות על חלק זה של פרק שלישי, אקדים הקדמה נחוצה. נושא זה של זיהוי שמות בעלי חיים המוזכרים במקורותינו הקדושים, קשה הוא מאד וכרוך בכעיות רבות. שהרי אפילו משה רבינו ע"ה נתקשה בידיעת בעלי החיים המותרים והאסורים עד שהראה לו הקב"ה באצבע (ראה מקורות בהקדמה לספר זה), ואף בני ישראל היו צריכים שיאחזו מרע"ה כל מין ומין בידו ויראה להם (שם). וכל זאת בהיות ישראל על אדמתם עם הבהמה והחיה אשר בארצם, אבל מפני חטאינו גלינו מארצנו, ולא רק אנו גלינו, אלא כפי ששינוי בפתיחת דאיכ"ר (לד): "א"ר חנינא בר' אבהו שבע מאות מיני דגים טהורים ושמנה מאות מיני חגבים טהורים ועופות לאין מספר, וכולן גלו עם ישראל לבבל". וגם עקב החורבן והשממה השתנו מקומות מחייתם של בע"ח רבים, ועל כן הוכחדו מינים, נדדו או השתנו עד לכלי הכר, וכן באו מינים חדשים עם הכובשים והעולים השונים (וכבר בשנת הת"ר קונן על כך התייר הגדול רבי יהוסף שוורץ [בהקדמת פרק חיתו ארץ שבספרו תבואות הארץ]: "אוי ארץ חרבה ושממה היא, ומינים הרבה שנמצאו בה בימי קדם ובשנים קדמוניות כבר אבד זכרם מן הארץ. והנמצאים אינם במדרגה הראשונה, גפרית ומלח שרפה כל ארצה... מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו, קול הוי נשמע מציון איך שודדנו"). ועוד הוכינו שה' כלל את שפת הארץ, ואישתני שמייהו מכי חרוב ביהמ"ק, ונתרחקנו מעל אדמתנו ולשונו, ונשתכחו מאתנו שמות בעלי החיים והצמחים שדברו בהם תורתנו וחכמיה, וגם בני"י שינו את לשונם ואת שמותיהם מגוי אל גוי, עד כי אבד שמם וזכרם של בעלי החיים והצמחים שחיו אתנו בארץ קדשנו. ואף קדמונינו כבר נבוכו בסוגיות אלו, כמו שנראה לקמן. שנחלקו רש"י ותוס' אם החיה הקרויה בפיהם 'צבי' היא הצבי של התורה וחז"ל, וכן לגבי הנשר, הנץ והקורא ועוד. ובמיוחד בזמננו גדל הכלבול כשחזרו לדבר בלשון הקרובה ללשון תורה, אך מחדשי הלשון לא היו בעלי ידיעות מספיקות במקורותינו, ובחרו את שמות בעלי החיים והצמחים על פי קריאה שטחית של מקורותינו ועל סמך פרטים קלושים ובודדים ודמיון שמות חיצוני, ולכן כשחשבו לתת להם שמות כשמות אשר

גמרא. ת"ר אלו הן סימני בהמה כל בהמה מפרסת פרסה וגו' כל בהמה שמעלת גרה בידוע שאין לה שינים למעלה ומהורה

ציור ס'ו

ת"ר אלו הן סימני בהמה כל בהמה מפרסת פרסה וגו' ("ושוסעת שסע פרסות") - פירש"י עה"ת (ויקרא יא, ג): "מפרסת - כתרגומו סדיקא. פרסה - פלאנט"ה בלע"ז". דהיינו שבסימן זה שבפרסה ישנם שני תנאים: האחד, שתהיה לה פרסה על כף רגלה (פלאנט"א), והוא כעין מנעל קשה ועגול המכסה את כל כף הרגל (הרא"ה והאשכול), ולא שתהיה לה כף רגל עם צפרנים אך ללא פרסה כמו שפן וארנבת (רשב"ם), או כף רגל עם אצבעות ככלב וכחול (ספרי ע"פ רבינו ישעיה). השני, שתהיה פרסה זו שטועה ומחולקת לשנים, ולא שתהיה פרסה אחת שלימה כסוס וחמור (רשב"ם). ובתוש"ל הביא שבמדרש לק"ט ביארו שפירוש שוסעת שסע הוא שהפרסה נחלקת לשנים מלשון וישסעהו כשסע את הגדי, ולשון זו שייך לאומרה רק על צד הטלפים שאחורי הרגל שהן נסעו זמ"ז וקרובות זל"ז עד שרק סדק מפריד ביניהן, אבל לצד הטלפים שלפני הרגל לא שייך לקרוא כן כי הן נפרדות לגמרי זמ"ז. תנאי נוסף בשסע כתב רש"י: "שמובדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרוני כתרגומו ומטפלא טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי, שמלמטה מחוברות". וכתבו בדע"ז מבעה"ת שבא לאפוקי גמל שפרסותיו סדוקות מלמעלה ולא מלמטה, וכן מפורש ברש"י בהמשך (פסוק כו). וכתבו האר"ח והכל בו שטעם סימן זה הוא כי מוכיח שזו בהמה נרדפה, שאין לה צפרנים לדרוס ולטרוף, אלא יש לה פרסות המתאימות לבריחה מפני הרודפים, כי השסע מועיל שתהיה הפרסה טובה לקיפוף ודילוג בהרים ובגבעות, ורצה הקב"ה שנאכל דוקא את אלו, כי האלוקים יבקש את נרדף, וטבע הבהמה והחיה הנרדפת הנח הטוב משפיע על האוכלים את בשרה (ומע"ז כתב הרמב"ן עה"ת [סוף פסוק יג], וכ"כ הרשב"ם. וביאר הרב אברבנאל שהוא משום בריאות הנפש ולא משום בריאות הגוף).

האוכל בגרונה, ומדרש לק"ט פירש שהוא מלשון אסיפה וקיבוץ כמו "יגורוהו בחרמו ויאספהו במכמתרו" (חבקוק א, טו). בכמה מקומות כבר ביארתי את מהלך העלאת הגרה (ראה ציור והערה 195), שלרוב הבהמות והחיות יש שינים לכל אורך פיהן, השינים הקדמיות מיועדות לחתוך את המאכל ממקומו או אצל הטורפות לקרוע את הבשר ממקומו, והשינים האחוריות מיועדות לטחון המאכל. אך כל הבהמות והחיות הטהורות חסרות שינים קדמיות בלחי (הלסת) העליון של פיהן (רמב"ם פ"א המ"א ה"ב), כמו ששינו כאן: "כל בהמה שאין לה שינים למעלה בידוע שהיא מעלת גרה", ובמקום השינים החסרות יש בשר נוקשה ומחוספס, ועמו בצידוף השינים התחתונות והלשון, הן תולשות את העשב ומכניסות את מזונן לפיהן, ומעבירות אותו לשינים האחוריות הטהורות שאותן יש להן גם למעלה (כה"ח סק"א), בשינים אלו לועסות הן את מזונן כטחינה מועטת בטרם יעבירוהו לבטן. כתבו האר"ח והכל בו: "לפי שהשי"ת שליט בעולמו, יתברך שמו, ברא הטבעים כרצונו, ומפני שאין להן שינים לטחון וללעוס המאכל כפי הצורך, הכין להם העלאת גרה לכתשו ולטחנו היטב הדק כפי הצורך, והעדר השינים של מעלה ג"כ הוצרך לה לפי שהיא נזונת מן העשבים ומעלה האילנות ביערות ואין לה פנאי לטחון כראוי בעת האכילה, מפני פחד החיות הרעות הטורפות ופני החום או רוב הקור... לפיכך מאספת וכונסת בעת האכילה כל מה שתוכל ומקבצת אותו במקום אחד במעיה בלעיסה מועטת ואח"כ כשתנוח בעת הצהרים ובלילות היא מעלה גרה וטוחנת ולפיכך לא היה ראוי לה שינים למעלה". ואעתיק כאן מההלך כפי שנכתב בדיוק רב בפירוש הרשב"ר הירש: "מעלי הגירה הם בעלי ארבע קיבות, המזון נחתך בניסור" גרידה (והוא ג"כ פירוש גרה', מלשון מגרה ומסור, שמנסרת בשינים התחתונות וכח"ך העליון) ומגיע לכרס כדי להתרכך בו, משם הוא עובר לביה"כ נעשה כדורים כדורים וחוחר וצולה לחלל הפה, רק עכשיו הוא גלעס כהלכה וחוחר ויורד להמסס, בסופו של דבר הוא מגיע לקיבה ומתעכל במיץ הקיבה". וכתב שם הכל בו שטעם סימן זה הוא להראות שבהמה וחיה זו היא נרדפת ואכילת בשרה משפיע על האוכל שלא יהיה ממית ומזיק אלא נוח ונרדף.

"מעלת גרה בבהמה" - פירש"י שם: "מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק. גרה - כך שמו ויתכן להיות מגזרת מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פשרא שע"י הגרה האוכל נפשו ונמוח", וראב"ע, רשב"ם וחזקוני פירשו שהוא מלשון גרון, שמעלה